യോഗവാസിഷ്ഠഃ/പ്രകരണമ് 6
(നിർവാണപ്രകരണം ഉത്തരാർധം)/സർഗം 144

മുനിരുവാച .
സർവഥാഭാവഭാവേഷു സ്വപ്നസംവേദനാത്മസു .
നിത്യാപ്രതിഘരൂപേഷു കിം ബദ്ധം കിം വിമുച്യതേ .. 1
ഖേ ദൃഷ്ടിഭാസാം സ്ഫുരണം യാദൃശം താദൃശം ജഗത് .
വിപര്യ+സ്യ+ത്യവിരത/മബോധാ+ല്ലക്ഷ്യതേ സ്ഥിരമ് .. 2
യദ്യഥാ പുരസംസ്ഥാനം ചിരൈരേതി തദന്യതാമ് .
ജഗദപ്യേവമനിശം വാര്യാവർതവിവർതവത് .. 3
ഭൂമ്യമ്ബ്വമ്ബരശൈലാദി ഭവത്യസദിദം ക്ഷണാത് .
തസ്മിന്നേവ ക്ഷണോദന്തൈര്യുഗകല്പാഭിധാഃ കൃതാഃ .. 4
ജഗത്സ്വപ്ന ഇവാശേഷമസദപ്യനുഭൂയതേ .
യന്നാസ്തി ചേത്തന്നിഃശേഷം ചിദേവേത്ഥം കചത്യലമ് .. 5
യഥേദം നോ ജഗത്തദ്വച്ഛതാനാം ഖേ ശതാനി ഹി .
നൃണാം പശ്യന്തു തേഷാം തു നാന്യോന്യമനുഭൂതയഃ .. 6
സരോബ്ധി-കൂപമേകാനാം ദൃഷ്ടാഃ പ്രത്യേക-മാസ്പദേ .
ന-ത്യേ+ന്യോ+ന്യം വിദൻ-ത്യ+ന്യാം ദൃശ്യാദി-നിയതിം ക്വചിത്.. 7
യഥാ ജന-ശത+സ്വപ്ന-നഗരാ+ണ്യേക-മന്ദിരേ .
തഥാ ജഗന്തി ഖേ ഭാന്തിഖാനി നോ സന്ത്യസന്തി നോ .. 8
കചന്തി നൃശതസ്വാപ്നപുരാണ്യേകഗൃഹേ യഥാ .
ന ച നാമ കചന്ത്യേവം സന്ത്യസന്തി ജഗന്തി ഖേ .. 9
ചിച്ചമത്കാരമാത്രം സ്വം സ്വാത്മാങ്ഗം ദൃശ്യമദ്വയമ് .
സരൂപമേവ നീരൂപം സകാരണമകാരണമ് .. 10
ദധത്യാശ്ചിത്സ്വഭാവായാഃ സംസ്കാരാദ്യഭിധാഃ കൃതാഃ .
പ്രതിമായാഃ പ്രഭാവിന്യാ ന സംസ്കാരാദയഃ പൃഥക് .. 11
അപൂർവത്വാത്സ്മൃതിഃ സ്വപ്നഃ സംകല്പാർഥാനുഭൂതിഷു .
സ്വമൃത്യനുഭവാദ്യാസ്തു ദൃഷ്ടാർഥസദൃശീഷു ച .. 12
ഇദം സർഗാത്മ സർഗാദൗ പ്രതിമേവ വിജൃമ്ഭതേ .
ചിദ്ഭാമാത്രാത്മികാ സ്വച്ഛാ നാന്യന്നാമോപപദ്യതേ .. 13
ബ്രഹ്മൈവ ഭാതി ജഗദിത്യുക്തമുക്ത്യാനയാ ഭവേത് .
ന ച ഭാതം നവം തച്ച ബ്രഹ്മൈവേദമതഃ സ്ഥിതമ് .. 14
കാരണം കാര്യമിത്യുക്തഃ സ പൂർവഃ സ വിശിഷ്യതേ .
സംസ്കാര ഇതി തേനൈഷ സംസ്കാരഃ കൃതിരുച്യതേ .. 15
തത്സ്വപ്നാദാവപൂർവോ്ഽർഥോ ദൃഷ്ടാന്ത ഇതി ഭാതി യഃ .
സസംസ്കാരാദിനാമോക്തോ ന ബാഹ്യോ്ഽർഥോസ്തി ചേതസി ..16
വസ്തു ദൃഷ്ടം ന ദൃഷ്ടം ച സച്ചാസ്തേ ചേതനേവ ഖേ .
സ്വഭാവാദ്ഭാതി സ്വാത്മാപി ദൃഷ്ടവച്ചാതിജൃമ്ഭതേ .. 17
വേദാന്താർഥാത്മകം പൂർവസർഗാഭാവം പ്രവർതതേ .

തതോ വേദ്യവ്യവസ്ഥാ ജ്ഞൈഃ ക്രിയതേ സ്വാർഥസിദ്ധയേ .. 18
സ്വപ്നേ തു ജാഗ്രത്സംസ്കാരോ യസ്തജ്ജാഗ്രത്കൃതം നവമ് .
അജാഗ്രജ്ജാഗ്രദാഭാസം കൃതമിത്യേവ തദ്വിദഃ .. 19
തതോ വായാവിവാസ്പന്ദാശ്ചിത്തേ ഭാവാഃ സ്ഥിതാഃ സ്വതഃ .
തേ സ്വതഃ സംപ്രവർതന്തേ കാത്ര സംസ്കാരകർതൃതാ .. 20
ഏകം തഥാ ച ചിന്മാത്രം സ്വപ്നേ ലക്ഷാത്മ തിഷ്ഠതി .
പുനർലക്ഷാദ്യതഃ സ്വപ്ന ഏകമാസ്തേ സുഷുപ്തകമ് .. 21
ചിദ്ദ്യോമ്നി സ്വപ്നസംവിത്തിര്യാ സൈവ ജഗദുച്യതേ .
സുഷുപ്തം പ്രലയഃ പ്രോക്തസ്തസ്മാന്ന്യായോ്യമേവ സൻ .. 22
ഏകമേവ ചിദാകാശം സാകാരത്വമനേകകമ് .
സ്വരൂപമജഹദ്ധത്തേ യത്സ്വപ്ന ഇവ തജ്ജഗത് .. 23
ഏവം ചിത്പരമാണ്വന്തർജഗദ്ഭാവമിദം സ്ഥിതമ് .
തദനന്യാത്മ ചാഭോഗി സ്വപ്നാദർശതലേഷ്വിവ .. 24
ചിദ്ദ്യോമ സംവിന്മാത്രം യത്പരമാണുവദാതതമ് .
അനാദിമധ്യപര്യന്തം തദേവ ജഗദുച്യതേ .. 25
തസ്മാദ്യത്ര ചിദാകാശമനന്തം സതതം സ്ഥിതമ് .
തത്രാസ്തീതി ജഗദ്ഭാനം തദങ്ഗാനന്യരൂപി യത് .. 26
ചിന്മാത്ര ഏവ ഭുവനം ത്വമഹം ചിന്മയം ജഗത് .
ഇതി ന്യായാജ്ജഗദ്യാതി പരമാണൂദരേ്പ്യജമ് .. 27
തസ്മാദഹം പരാണ്വാത്മാ സമസ്തജഗദാകൃതിഃ .
സർവത്രൈവ ച തിഷ്ഠാമി പരമാണൂദരേ്പി ച .. 28
ചിന്മാത്രപരമാണുഃ സഞ്/-ജഗദാത്മാ+പ്യയം നഭഃ .
യത്ര തിഷ്ഠാമ്യഹം തത്ര പശ്യാമി ഭുവനത്രയമ് .. 29
അഹം ചിത്പരമാണ്വാത്മാ തേന ചിത്പരമാണുനാ .
ഏകതാമാഗതോ വാരി വാരിണേവ തദീക്ഷണാത് .. 30
തദോജഃ സംപ്ര-വിശ്യാഹം സ്ഥിതസ്/തദനു-ഭൂതി-വത് .
അന്തസ്ഥ+ത്രിജഗ+ദ്രൂപോ യഥാബ്ജേ ബീജമങ്കുരേ .. 31
തത്ര മേ ത്രിജഗദ്രൂപമന്തഃ കചിതമാത്മനി .
തഥാ തന്ന തു തദ്വാഹ്യേ വിദ്യതേ കേനചിത്ക്വചിത് .. 32
യത്ര യത്ര യദാ ഭാതി സ്വപ്നേ ജാഗ്രദിതീഹ വാ .
സബാഹ്യാഭ്യന്തരം ദൃശ്യം നിജം ചിദ്ഭാനമേവ തത് .. 33
ഭാതി സ്വപ്നേ യദാ ജന്തോർജഗദാനന്ദമാതതമ് .
ചിദണോരേവ തദ്ഭാനമാത്മനസ്തത്പദാത്മനാ .. 34
വ്യാധ ഉവാച .
അകാരണം ചേദ്ദൃശ്യം തത്കഥമേതത്പ്രസിധ്യതി .
സകാരണം ചേദ്ദൃശ്യം തത്സ്വപ്നേ സർഗാദിധീഃ കുതഃ .. 35
മുനിരുവാച .
അകാരണക ഏവായം സർഗ ആദൗ പ്രവർതതേ .
സമസ്തകാരണാഭാവാദ്യതഃ സർഗാത്മചിന്നഭഃ .. 36
അകാരണാനാം ഭാവാനാമത്യന്താസംഭവാദിഹ .

ക്വചിത്സപ്രതിഘഃ സർഗോ ന സംഭവതി കശ്ചന .. 37
ബ്രഹ്മേദമിത്ഥമാഭാതി ഭാസ്വരം ചിത്സ്വഭാവതഃ .
സർഗാദിശബ്ദപര്യായമാദ്യന്തപരിവർജിതമ് .. 38
ഇത്യകാരണകേ സർഗേ കചതി ബ്രഹ്മരൂപിണി .
പരസ്യാവഥവാഭാസേ നിത്യാത്മാവയവാത്മനാ .. 39
അനാനാത്ത്വേഽപി നാനാത്ത്വേ ബ്രഹ്മണ്യബ്രഹ്മരൂപിണി .
അനാകാരേഽപി സാകാരേ കചത്യപ്രതിഘം പ്രതി .. 40
തദ്ബ്രഹ്മൈവ നിരാകാരം ചിദ്രൂപത്വാത്സ്ഫുരദ്വപുഃ .
സാകാരമിവ ഭാതാത്മ ഭൂത്വാ സ്ഥാവരജംഗമമ് .. 41
ദേവർഷിമുനിഭാരൂപം കരോതി നിയതിം ക്രമാത് .
വിധീംശ്ച പ്രതിഷേധാംശ്ച ദേശകാലക്രിയാദികാൻ .. 42
ഭാവാഭാവഗ്രഹോത്സർഗസ്ഥൂലസൂക്ഷ്മചരാചരാഃ .
അർഥാ വ്യഭിചരന്ത്യേതേ നിയതിർനാഖിലാസ്തതഃ .. 43
തതഃ പ്രഭൃതി ഭാവാനാം സകാരണകതാം വിനാ .
സൈകതാദിവ തൈലാനാം ന സംഭവതി സംഭവഃ .. 44
നിയതിർനായകശ്ചൈവ ബ്രഹ്മതശ്ചാങ്ഗമാത്മനാ .
സ്വാങ്ഗേന സംയമയതി കരേണേവ നിജം കരമ് .. 45
അബുദ്ധിപൂർവം ചാനിച്ഛമേവമേവ പ്രവർതതേ .
കാകതാലീയവത്സ്പന്ദാദാവർതാ ഇവ വാരിണി .. 46
സംനിവേശോ ഹി നിയതിസ്താം വിനാ പ്രതിഘോദയമ് .
ബ്രഹ്മ സ്ഥാതും ന ശക്നോതി തച്ച സർവാത്മതാക്ഷയമ് .. 47
ഏവം സകാരണം സർവം സർവദാ ദൃശ്യമണ്ഡലമ് .
യസ്യ സർഗേ യതഃ കാലാത്തതഃ പ്രഭൃതി തം പ്രതി .. 48
ഭാത്യകാരണകം ബ്രഹ്മ സർഗാത്മാപ്യബുധം പ്രതി .
തം പ്രത്യേവ ച ഭാത്യേഷ കാര്യേകാരണദൃഗ്ഭ്രമഃ .. 49
കാകതാലീയവത്സർഗേ സ്ഥിതേ ത്വാവൃത്തിവൃത്തിവത് .
ഇദമിത്ഥമിദം നേത്ഥമിതീയം നിയതിഃ സ്ഥിതാ .. 50
സകാരണത്വം ഭാവാനാമവശ്യംഭാവിനി ക്രമേ .
ജാഗ്രത്സ്വപ്നദൃശോ നേഹ സംഭവ+ന്ത്യപ-കാരണാഃ .. 51
യഥാ സ്വപ്നേഽഖിലാമമ്ബുസംക്ഷോഭാത്പ്രലയഭ്രമാഃ .
ദൃശ്യതേ കാരണം തത്ര ശ്രൂയതാമനുഭൂയതാമ് .. 52

സർവവസ്തുഷു കചന്തി സർവദാ
യുക്തയഃ സ്ഫടികശുക്തയോ യഥാ .
ഭാവനാനുഭവ ഏവ സ സ്വയം
ശക്തിമാഞ്ജയതി ജീവിതാത്മകഃ .. 53

ഇത്യാർഷേ ശ്രീവാസിഷ്ഠമഹാരാമായണേ വാത്മീകീയേ മോക്ഷോ-പായേഷു നിർവാണ പ്രകരണേ ഉത്തരാർധേ പദാർഥ-വിചാരോ നാമ ചതു+ശ്ചത്വാ-രിംശ-ദധിക-ശതതമഃ സർഗഃ .. 144..
ഓം

****

CHECKED BY GURU P.R.IYER
3.1.2024